

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лукушкіна С.Б.

*Студентка 6-курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Подальший розвиток криміналістики та кримінально-процесуального права, а також тактики розслідування злочинів визначають напрями вдосконалення криміналістичної тактики. Варто зауважити, що вони полягатимуть, по-перше, у постановці актуальних завдань, що вимагають теоретичного осмислення і оптимального рішення. По-друге, пропонуються шляхи і засоби реалізації на практиці результатів вирішення даних завдань з метою підвищення ефективності тактичних прийомів і тактики слідчих дій.

З даних загальних передумов виводяться наступні напрями.

1. Уточнення змісту криміналістичної тактики, її взаємозв'язків з криміналістичною технікою і методикою розслідування, з методологією криміналістики, а також зі спорідненими для останньої областями наукового знання: кримінальним та кримінально-процесуальним правом, теорією оперативно-розшукової діяльності, судовими експертизами.

Будучи розділом науки криміналістики, тактика, природно, зазнає змін: її зміст конкретизується, поповнюється новими знаннями. Ці зміни викликані потребами практики боротьби зі злочинністю, відображають її злети і падіння, вплив на цей процес науково-технічного прогресу, розвитку суміжних наук. Так, постійне розширення можливостей експертних досліджень, створення надійних каналів отримання реєстраційно-облікової інформації вже в ході огляду місця події сприяли підвищенню ефективності та інших невідкладних та первинних слідчих дій, а також оперативно-розшукових заходів.

Розвиток теорії оперативно-розшукових дій, пошук з урахуванням її положень шляхів використання оперативної інформації в доведенні вини підозрюваного, його причетність до скоєного злочину благотворно вплинули на тактику таких слідчих дій, як обшук, допит підозрюваного і обвинуваченого, контроль і запис переговорів, накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та ін. [2].

Зміст криміналістичної тактики уточнюється і в результаті наукових досліджень типових і атипичних слідчих ситуацій, тактичних операцій і комбінацій, що проводяться для їх вирішення, використання при цьому сучасних досягнень в області рефлексивного управління, теорії ігор, логіки, евристики, теорії інформації та ін.

2. Посилення впливу криміналістичної техніки полягає в тому, що рекомендації криміналістичної тактики все більше спираються на технічні засоби, що різко підвищують результативність всіх дій: від планування розслідування (з допомогою персонального комп'ютера) до реалізації окремих тактичних прийомів (наприклад, слідчий огляд документів у ІЧ- і УФ-променях).

Впровадження у практику нових техніко-криміналістичних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення і дослідження слідів злочинів і предметів - речових доказів, організація технічних каналів оперативного отримання реєстраційно-облікових даних у ході провадження слідчих і оперативно-розшукових дій, застосування особливо точних експертних методик сприяє суттєвому підвищенню ефективності слідчих дій і в цілому криміналістичної тактики [5, 128-129].

3. «Психологізація» криміналістичної тактики проявляється в тому, що її вже неможливо уявити без все більш активного використання даних судової психології. Вивчення внутрішніх закономірностей формування та актуалізації показань, вибору лінії поведінки слідчого в конфліктних ситуаціях, способів встановлення психологічного контакту з допитуваним, подолання його установки на брехню мають наслідком результативні напрямки наукових досліджень у сфері криміналістичної тактики [1].

З даної причини необхідним є пошук нових підходів до професійної підготовки та перепідготовки слідчих і оперативних працівників, формуванню у них необхідних психологічних навичок і умінь. При навчанні акцент повинен робитися на засвоєння психологічних основ здійснення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, на облік даних в ході попереднього розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності у справах різних категорій, в першу чергу про найбільш поширені злочини. Тоді відкриваються реальні перспективи підвищення результативності спілкування слідчого (оперативного працівника) з різними учасниками процесу розкриття та розслідування злочинів у цілях отримання можливого максимуму доказової і орієнтуючої інформації.

4. Розробка нових і вдосконалення традиційних тактичних прийомів. Криміналістична тактика - відкрита система, що припускає постійне поповнення та удосконалення складових її тактичних прийомів. І «технізація», і «психологізація» криміналістичної тактики в кінцевому рахунку реалізуються в розробці нових і вдосконаленні традиційних тактичних прийомів, відкривають шляхи до розробки ефективних тактичних операцій (комбінацій), які забезпечують вирішення складних завдань з розкриття та розслідування злочинів, особливо скоєних в умовах неочевидності членами організованих злочинних груп і організацій, що мають корупційні зв'язки в правоохоронних органах.

Важливо зауважити, що один з актуальних напрямків наукових досліджень у сфері криміналістичної тактики полягає у встановленні закономірних зв'язків між слідчими ситуаціями і тактичними операціями (комбінаціями), у визначенні комплексів типових операцій стосовно вихідних,

проміжних і кінцевих слідчих ситуацій, що складаються по різних категоріях кримінальних справ. Потрібно пам'ятати, що такі наукові дії дозволять розробити криміналістичні алгоритми дій слідчого і оперативного працівника, що призведе також до вдосконалення конкретних приватних методик розслідування. Зусилля тут повинні бути зосереджені на нових складах злочинів, виявлення, розкриття і розслідування яких викликає у практичних працівників найбільші труднощі [3].

Не менш важлива і розробка особливостей тактики провадження слідчих дій в ході попереднього розслідування, здійснюваного в умовах активної протидії з боку обвинуваченого і його спільників, що особливо характерно для кримінальних справ, пов'язаних з проявами організованої злочинності (рекет, замовні вбивства, бандитизм, тероризм та ін.). Зрештою це дозволить більш повно врахувати тактику злочинної діяльності.

5. Розробка тактики нових слідчих дій. В умовах радикального оновлення чинного кримінально-процесуального законодавства у зв'язку з введенням в дію з 13 квітня 2012 р КПК України виникає актуальне завдання розробки тактики таких слідчих дій, як перевірка показань на місці, контроль і запис переговорів, процесуальна регламентація яких була продиктована необхідністю вдосконалення практики боротьби зі злочинністю, особливо її організованих форм. Деякі кроки в цьому напрямку вже зроблені.

З даної причини цікаво відзначити, що в підручнику «Криміналістика», виданому в 1938 році, в розділі «Тактика розслідування кримінальних злочинів» фігурують такі слідчі дії: «Огляд», «Обшук і виїмка», «Затримання», «Застосування службово-розшукових собак», «Допит», «Впізнання і очна ставка», «Допит неповнолітніх», «Слідчий експеримент», «Проведення експертизи», наведені рекомендації з планування розслідування. Інакше кажучи, перший підручник з криміналістики містив тактичні прийоми виробництва восьми слідчих дій: огляду, обшуку, виїмки, допиту, впізнання, очної ставки, слідчого експерименту, призначення судових експертиз [2]. У КПК України до них додалися огляд, накладення арешту на поштово-телеграфні відправлення, контроль і запис переговорів, перевірка показань на місці. Зміцнення правових основ оперативно-розшукової діяльності, розширення її можливостей у справі розкриття злочинів потребує визначення оптимальних шляхів реалізації слідчим інформації, здобутої оперативним шляхом. Практика потребує наукової розробки таких слідчих дій, які дозволять реалізувати цю інформацію в доведенні безпосередньо, відмовившись від штучно сконструйованих проміжних ланок. Таким з часом може стати слідча дія, зорієнтована на зняття інформації з технічних каналів зв'язку, окремим випадком якого стали контроль і запис переговорів.

Захист потерпілих і свідків, захист їх від протиправного впливу з боку обвинуваченого і його близьких вимагають істотної зміни тактики проведення ряду слідчих дій, наприклад, пред'явлення для впізнання, очної ставки. Варто сказати, для їх учасників особистість потерпілого або свідка, які викривають їх у скоєному, повинна бути до пори до часу зашифрована, що реалізовується при розробці відповідних тактичних прийомів і умов проведення даних слідчих дій.

Законодавець в цьому напрямку вже зробив деякі кроки. Так, в цілях забезпечення безпеки впізнаючого пред'явлення особи для впізнання за рішенням слідчого може бути проведено в умовах, що виключають візуальне спостереження впізнаючого впізнаваним, про що робиться відповідна відмітка у протоколі пред'явлення для впізнання.

6. Розробка тактики попереднього слідства при участі в ньому захисника. Реалізація в кримінальному судочинстві принципу змагальності вимагає озброєння слідчого тактичними рекомендаціями по тих кримінальних справах, в яких активно бере участь захисник. Право захисника знайомитися з протоколом затримання, постановою про застосування запобіжного заходу, протоколами слідчих дій, іншими документами і матеріалами справи вже в початковій стадії кримінального процесу, мати з підозрюваним, обвинуваченим особисті побачення дозволяє йому знати про докази, зібрані слідчим, в т.ч. ті, значення яких ним самим ще повністю не осмислено.

Вибір підозрюваним, обвинуваченим за допомогою адвоката лінії поведінки на слідстві, наприклад, з наголосом на імунітет для свідка, право на оскарження процесуальних дій і рішень, обставини, що пом'якшують або взагалі виключають кримінальну відповідальність за скоєне, значно ускладнює роботу слідчого по збору та перевірці доказів [4, 96]. Тому розробка тактичних рекомендацій, що дозволяють слідчому адаптуватися до подібних ситуацій, - одне з важливих завдань криміналістики. Вчені-криміналісти поки не проявляють тут належної активності.

При всьому цьому, при порівняльній обмеженості можливостей захисника у збиранні доказів, потреба в криміналістичних рекомендаціях, що розширюють дані можливості, теж відчутна. Тому в криміналістичній тактиці слід передбачити рекомендації по розширенню доказових можливостей сторони захисту, розробити для захисника криміналістично грамотні прийоми роботи з доказами у справі. Висловлені навіть пропозиції про створення «адвокатської криміналістики» як системи наукових положень, що синтезує в собі ті криміналістичні знання, які дозволять адвокату як самостійному суб'єкту кримінального процесу здійснювати функцію захисту з метою досягнення істини у справі та в інтересах свого підзахисного.

7. Розробка тактики судового слідства. Відомо, що криміналістика сформувалася як наука, покликана оптимізувати розкриття і розслідування злочинів. Її рекомендації були і є орієнтованими на вдосконалення попереднього розслідування та проведення судових експертиз, встановлення та розшук злочинця. При цьому судово-правова реформа поставила до порядку денного питання про те, що криміналістичні рекомендації можуть і повинні використовуватися для організації судового слідства [3].

При цьому частина криміналістичних рекомендацій цілком придатна для застосування судом безпосередньо, аналогічно використанню в ході попереднього слідства. При цьому повинні бути розроблені (і вже розробляються) спеціальні рекомендації, враховуючі особливості судової діяльності у кримінальних справах різних категорій. Загострилася задача розробки саме тактики судового слідства, яка враховує процесуальні та

організаційні нюанси судових дій, особливо в ході первинного судового розгляду (у суді першої інстанції). До речі, ця задача в даний час визначає один з найважливіших напрямів розвитку криміналістичної тактики.

*Науковий керівник: к.ю.н.,
доц. Варцаба В.М.*

Списк використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сучасної криміналістики // Матеріали науково-практичної конференції: У 2-х ч., Сімферополь - Алушта, 19-21 вересня 2002 р.- Сімферополь: Доля, 2002. - Ч. 1. - 268 с.
2. Бабаєв О.С. Концептуальні основи і тенденції розвитку криміналістичної тактики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - К., 2005
3. Гуцин А.Н. Проблемы использования результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Саратов, 2002
4. Коновалова В.Є., Сербулов А.М. Слідча тактика: принципи і функції. – К., 1983. – 327 с.
5. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кузьмічов Я. В. та ін. К 82 Криміналістика: питання і відповіді. Навч. посіб.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.